

Antiracisme en dekolonisering

Dekoloniseren: breken met het verleden of verbinden met de toekomst?

Alma De Walsche

Antiracisme en dekolonisering zijn niet meer weg te denken uit het publieke debat, een publiek debat dat zich profileert binnen een context van identiteitspolitiek. In onderstaand essay willen we nagaan of die identiteitspolitiek een positieve bijdrage levert aan de antiracisembeweging in het algemeen en aan het dekoloniseringsproces in het bijzonder. Wat is de context van de huidige antiracisembeweging? Hoe wordt het racisme dat deze beweging aan de kaak stelt, begrepen? Hoe moet de roep om te dekoloniseren begrepen worden? Dekoloniseren van wat? Hoe? Door wie?

Toonaangevende denkers over antiracisme in het identiteitsdenken zijn antropologe Gloria Wekker en filosoof Charles Mills, beiden onderzoekers van kleur die spreken vanuit een eigen geschiedenis. Ik wil stilstaan bij de concepten die zij naar voor schuiven en kijken naar de betekenis ervan. Vervolgens wil ik enkele kritische kanttekeningen maken bij de specifieke manier waarop deze denkers naar de problematiek kijken. In hoeverre zijn de concepten van witte onschuld en witte onwetendheid heilzaam om in het reine te komen met de erfenis van het koloniale verleden zoals dit verleden doorleeft in politiek-economische machtsverhoudingen, culturele denkbelden en sociale relaties? In hoeverre helpen ze om het samenleven te funderen op betere uitgangspunten? En wat kunnen die uitgangspunten dan zijn?

Antiracisme in tijden van wereldwijde resonantie

De gevoeligheid voor racisme is niet nieuw. Denk aan de tentoonstelling 'Wit over Zwart' (1989-1990) of de campagne 'Vierkant voor Afrika' van de Vlaamse ngo's in 1995¹. Het recente antiracismedebat kreeg een sterke impuls naar aanleiding van de dood van de Afro-Amerikaanse George Floyd in Minneapolis op 25 mei 2020. Die bracht wereldwijd protestbewegingen op gang en creëerde een nieuw krachtig momentum voor de *#BlackLivesMatter*-beweging (BLM).

Dat deze racistische daad zo resoneerde, had ook te maken met de specifieke context in de VS, er was een voorgeschiedenis en niets is zo sterk als een idee waar de tijd rijp voor is. BLM ontstond in 2013, nadat de Latino burgerwacht George Zimmerman vrijgesproken werd voor de dood van de jonge Afro-Amerikaan Trayvon Martin. Die moord was het startmoment voor de politiek activisten van BLM om zich in te zetten tegen alle vormen van geweld tegen zwarte mensen: politiegeweld, etnische profilering en overbestrafing van zwarte mensen in het Amerikaanse rechtssysteem, voortbouwend op een beweging met iconen als Martin Luther King, Malcolm X en Audre Lorde. De situatie in Europa, en meer bepaald in Nederland en België, is niet identiek aan deze in de VS, waar de zwarte bevolking veertien procent uitmaakt van

de totale populatie. Deze bevolkingsgroep groeit ook veel sneller dan de witte bevolking: sinds 2000 groeide de Afro-Amerikaanse bevolking in de VS met 29 procent.² De witte bevolking groeide³ in dezelfde periode met 13 procent, terwijl ook de latino bevolking sterk groeit. Dat alles voedt bij de witte bevolking de angst om een minderheid te worden. Een bijkomend element in de VS is dat het racisme tegen mensen van kleur tijdens het presidentschap van Obama, zelf iemand van kleur, toenam en verder opflakkerde tijdens de regering Trump, die de gedachte van *white supremacy* aanwakkerde. De term *white supremacy* heeft in de VS een geladenheid die verschilt van deze in Nederland of België en verwijst naar een specifieke, politiek geprofileerde, dominante

groep. In het antiracisme-discours binnen het identiteitsdenken wordt dat onderscheid niet altijd duidelijk aangegeven, zoals bijvoorbeeld blijkt uit de documentaire van de Nederlandse activiste Sunny Bergman, *Wit is ook een Kleur*.⁴

Dat alles voedt bij de witte bevolking de angst om een minderheid te worden.

De moord op George Floyd werd op verschillende manieren geïnterpreteerd, gaande van heel specifiek-concreet tot heel algemeen-universeel. De Belgische schrijver Moussa Don Pandzou, met Congolese wortels, stelde in een online-debat: 'bij ons gaat het niet zozeer om George Floyd, maar om Adil en zoveel anderen die slachtoffer werden van politiegeweld in Brussel.'⁵ De Kameroense filosoof Achille Mbembe interpreteerde het voorval dan weer als een globale *wake-up*: 'Dat de zaak wereldwijd zoveel teweeg bracht, kan gelezen worden als een planetaire bewustwording van afkeer tegen racisme, ook bij mensen die niet zwart zijn en niet in de VS leven.'⁶

De wereldwijde verontwaardiging wijst onmiskenbaar op de grote gevoeligheid van de huidige generatie voor de situatie van mensen van kleur. Maar tegenover die grote gevoeligheid staat ook een heropflakking van racisme. Zo is er de toenemende vergroving in omgangsvormen en in meningsuitingen op sociale media. Daarnaast zijn er de extreem-rechtse bewegingen die in de lift zitten en een xenofobe cultuur voeden. Ze schermen met het gevaar voor 'omvolking', geïnspireerd door de Franse filosoof Renauld Camus, nu onze samenleving almaar diverser wordt. Al is die diversiteit voor een groot deel Europees en blank/wit ingekleurd.⁷ Daarnaast is er een concrete realiteit van discriminatie op de woon- en arbeidsmarkt, waar racisme moeilijk uitroeibaar blijft, ondanks herhaalde campagnes. Er is dus een reële problematiek waarop de antiracismebeweging een reactie is.

Witte onschuld en witte onwetendheid

Sinds Gloria Wekker *Witte Onschuld* publiceerde en de Zwartepietendiscussie in Nederland in alle hevigheid losbarstte, is ze een icoon van de antiracismebeweging en het dekoloniseringsdebat in Nederland en Vlaanderen. Getuige hiervan haar recente optreden aan de KU Leuven op 29 maart⁸ en eerder in het Kaaitheater in Brussel⁹.

In *Witte Onschuld* onderzoekt Wekker het dominante zelfbeeld van de witte Nederlander en stelt vast dat spreken over ras in Nederland heel veel emotie, zelfs agressie oproept, terwijl het fenomeen racisme ontkend wordt. Ze verklaart die paradox door het

‘cultureel archief’ dat witte Nederlanders (Belgen/West-Europeanen) meedragen, een concept dat ze ontleent aan Eduard Saïd. Het verwijst naar diep ingesleten attitudes en emoties die hun oorsprong vinden in het koloniale verleden en die racisme in stand houden. Voor Wekker, die kijkt als antropologe, is dit archief een bewaarplaats van referentiekaders die gedurende vijfhonderd jaar van kolonialisme tot stand zijn gekomen en die tot op vandaag het denken over meer- en minderwaardigheid beïnvloeden. Wekker beklemtoont dat ‘ras’ niet moet geïnterpreteerd worden als een biologisch gegeven maar als een constructie die in het leven is geroepen om het westers systeem van ongelijkheid en dominantie te legitimeren. Structureel racisme is een rechtstreeks gevolg van dit cultureel archief. Zolang dit niet wordt ontmaskerd en ontmanteld, zal structureel racisme blijven voortleven, aldus Wekker.

De ‘onschuld’ verwijst naar het flatterend zelfbeeld dat de witte Nederlander (West-Europeaan) heeft, omdat hij/zij blind is voor de negatieve kanten van het imperialistische, koloniale verleden. Op die manier houdt ‘wit privilege’ zichzelf in stand. De onderzoekster pleit ervoor om niet ‘kleurenblind’ te zijn en om de racistische patronen van het hoofd en het hart te ontmantelen. Wekker verdiept dit ontmantelen van onderdrukkende patronen nog door ras te verbinden met gender en seksualiteit en zo het concept ‘intersectionaliteit’ te lanceren: een theorie en een methodologie, gebaseerd op zwart feministisch gedachtegoed. Het is een manier van kijken naar de wereld die verborgen machtsrelaties onder de aandacht moet brengen.

De Jamaicaanse filosoof Charles Mills vestigt dan weer de aandacht op ‘witte onwetendheid’ en de ‘epistemologie van onwetendheid’. Witte mensen willen liever niet geconfronteerd worden met het ongemakkelijke inzicht dat het voordeel of de privileges die ze genieten, leiden tot de achterstelling van anderen. Die onwetendheid is als een sluier die verhuult en bestaat niet toevallig. Ze wordt gecultiveerd en ondersteund door een omvattend systeem van instellingen die witte mensen helpen om zich niet bewust te worden van de wereld van mensen van kleur. De onderliggende visie van Mills om te spreken over witte onwetendheid is de vaststelling dat *‘the modern world is a world created by European expansionism – settlement, slavery, colonialism – and as such it is fundamentally shaped by the fact of white over non-white domination.’*

Die dominantie van witte mensen over mensen van kleur de afgelopen vijfhonderd jaar is een onderdeel van wat Mills ‘het raciaal contract’ noemt, naar analogie van ‘het sociaal contract’. Het zou gaan om een stilzwijgend contract, onderliggend aan ons maatschappijmodel, gesloten tussen witte mensen, dat ervan uitgaat geen rekening te houden met mensen van kleur. De verlichtingswaarden en de normen die hieruit voortvloeiden, zo geprezen door de witte mensen, gelden jammer genoeg alleen voor witte mensen en creëren een wereld van uitsluiting, aldus Mills. Seksisme, racisme, patriërchaat en witte suprematie zijn geen uitzondering maar de norm.¹⁰

Aan *ignorance* beantwoordt ook een *knowledge*: onwetendheid impliceert onvermijdelijk een bepaald soort kennis die het licht niet mag zien, een kennis die door het raciaal

Is dit archief een bewaarplaats van referentiekaders die gedurende vijfhonderd jaar van kolonialisme tot stand zijn gekomen en die tot op vandaag het denken over meer- en minderwaardigheid beïnvloeden.

contract wordt verborgen en die niet past in het witte discours en de witte epistemologie. Mills koppelt dit ook aan de standpunttheorie: de suprematie die samengaat met de witte onwetendheid impliceert dat de ene groep, de witte, meer waard is dan de andere, die van kleur. Ook Mills waarschuwt voor kleurenblindheid: 'Als je doet alsof er geen kleur is, zie je niet dat mensen van kleur een langere weg moeten afleggen dan witte mensen,' aldus Mills.

Kolonisatie en moderniteit

De antiracismebeweging in het algemeen en deze denkers in het bijzonder vestigen met recht en reden de aandacht op de realiteit van een structureel racisme, dat diepe wortels heeft en in de loop van de voorbije vijf eeuwen verweven geraakt is met en vorm gegeven heeft aan maatschappelijke structuren, epistemologieën, relaties tussen mensen en landen, en mensen en landen heeft ingedeeld in minder- en meerderwaardig. Dit project van kolonisatie, dat racisme legitimeerde, vormde de basis voor de moderniteit en het kapitalisme. 'There is no modernity without coloniality', stellen postkoloniale denkers als de Argentijn Walter D.M. Mignoli en de Peruaan Anibal Quiroga.¹¹

In *Kritiek van de Zwarte Rede* maakt filosoof Mbembe een vlijmscherpe analyse van de koloniale mentaliteit, die het concept Neger in de wereld heeft gezet.¹² Met de meerduidige en polemische term 'zwarte rede' wordt bedoeld: vormen van weten, een model voor exploitatie en roof; een onderwerpingsparadigma en manieren om dat te doorbreken. En het frame van deze grote kooi — in feite een ingewikkeld netwerk van verdubbelingen, onzekerheden en ambiguïteiten — wordt gevormd door het ras.

Ras is een oerbeeld dat vooral naar uiterlijke verschijningsvormen verwijst. Het is een pervers complex dat angsten en kwellingen genereert ... maar vooral een eindeloos lijden en tal van catastrofes veroorzaakt.

En verder in het boek:

*'De zwarte rede verwijst naar een controversie, een "Negergeschil" dat onmogelijk los kan gezien worden van de zaak waar het in de moderniteit om gaat. In de naam "Neger" is namelijk iets aan de orde, wat eerst en vooral te maken heeft met wat is aangeduid als mens in zijn relatie tot het dier, en met de rede in haar relatie tot het instinct. De uitdrukking "zwarte rede" verwijst naar het geheel van overwegingen over het onderscheid tussen dierlijke aandrift en menselijke ratio — de Neger is de levende getuige van het feit dat die twee onmogelijk van elkaar te scheiden zijn. Ten tweede verwijst de zwarte rede naar de technieken (wetten, voorschriften, rituelen) en systemen die dienen om deze animalitas te vangen in berekeningen. Het uiteindelijke doel van die berekeningen is het dier in de exploitatiecontext in te passen. Uiteindelijk verwijst de term naar iets waarover principieel geen rekenschap hoeft te worden afgelegd omdat het deel uitmaakt van een anti-economie. Het hoeft niet te worden gerechtvaardigd, want strikt genomen heeft het geen rechtsgrond.'*¹³

Wat we vandaag meemaken, aldus Mbembe, is een ‘vernegering’ van de wereld: de steeds indringendere manier waarop mensen van hun menselijke waardigheid worden beroofd om ingezet te worden in productieprocessen. En om hen te elimineren zodra ze daarin niet meer van nut zijn.

Om actuele problemen van racisme en xenofobie — waarin volgens Mbembe die ‘zwarte rede’ doorleeft — te begrijpen, moeten we stilstaan bij de geschiedenis van Europa, en van Europa en de wereld. De hele kolonisatie was een grootschalig project van monoculturaliseren, van wegwissen van andere manieren van leven, denken en samenleven. Talen en rituelen werden verboden, samenlevingsvormen en volkeren genegeerd, gronden en mensenlevens toegeëigend en de westerse dominantie opgedrongen.

De hele kolonisatie was een grootschalig project van monoculturaliseren, van wegwissen van andere manieren van leven, denken en samenleven.

Deze denkers gebruiken de term ‘postkoloniaal’ in plaats van ‘dekoloniaal’: formeel kregen de vroegere kolonies politieke onafhankelijkheid maar de machtsverhoudingen en het paradigma van ontwikkeling werden niet fundamenteel gewijzigd. Het ‘dekoloniseren’ zelf is een taak die met deze beweging aan de orde wordt gesteld. Net als Mills stellen ze ook dat het verlichtingsdenken vooral focuste op de Europese realiteit van een bovenlaag. Ook andere denkers hebben hierop gewezen, zoals de Indiase schrijfster Arundhati Roy, Pankaj Mishra of Franz Fanon. ‘De Verlichting was van meet af aan ook een machtsinstrument van een bepaalde sociale klasse die in de 19de eeuw oppermachtig werd en met haar ideeën niet alleen andere sociale klassen maar ook andere culturen en continenten infecteerde,’ schrijft Philipp Blom.¹⁴

Witte onschuld of Europese verantwoordelijkheid?

In zekere zin kun je stellen dat de antiracismebeweging, die vandaag heropleeft binnen het identiteitsdenken, de oproep van de vorige generaties verdiept. Het begrip ‘cultureel archief’ van Gloria Wekker of ‘de sluier van onwetendheid’ van Mills zijn concepten die wijzen op blinde vlekken die nog steeds werkzaam zijn en mensen parten spelen. Het is een verlangen naar emancipatie en een *wake-up call*, een roep die resoneert aan universiteiten en onderzoeksinstellingen, in politieke arena’s, op culturele platformen.

Nog in relatie tot de vorige antiracismebewegingen kan je misschien ook stellen dat deze beweging nooit eerder zo sterk gedragen werd door mensen van kleur zelf. Talrijk zijn de jonge mensen van kleur die hun plaats opeisen in de samenleving en over hun ervaringen spreken. Misschien kregen deze jonge mensen net kansen dankzij de impact van vorige antiracismebewegingen en zijn zij de volgende schakel in een proces dat door elke generatie opnieuw opgenomen en hertaald zal moeten worden in de specifieke context en volgens de gevoeligheden van dat tijdsgewricht.

Meer problematisch is mijns inziens het toespitsen van deze problematiek op een binair denken van witte mensen vs. zwarte mensen/mensen van kleur. Een complexe, wereldomvattende, eeuwenoude economische en sociaal-politieke problematiek gaat

men zo herleiden tot de tegenstelling tussen twee groepen mensen in de huidige samenleving, om vervolgens die groepen mensen te gaan essentialiseren. De witte mens wil opzettelijk onwetend zijn, de zwarte/mens van kleur is slachtoffer. Dit binaire denken of structuurdenken is sterk aanwezig in het werk van Wekker en Mills. Men gaat uit van de stellingen: 'witte mensen zijn superieur', 'ze willen liever niet aangesproken worden op hun witte privileges want dit haalt hen uit hun comfortzone', 'ze willen liever niet gewezen worden op hun witte onwetendheid want dit bedreigt hun positie'. Kritiek hierop van witte mensen, ook van hen die in een vorige generatie de antiracisembeweging stem gaven, is niet mogelijk, want die wordt stevast geïnterpreteerd als het bewijs van hun stelling.

Tegelijk zeggen denkers als Wekker en Mills dat de termen 'ras' of 'zwart' en 'wit', niet biologisch moeten begrepen worden maar sociaal-politiek. Ze stellen dat evengoed zwarte mensen 'witte onwetendheid' kunnen vertonen. Mills spreekt over 'a doxastic disposition', verbonden aan de waardepatronen die we met onze opvoeding meekrijgen. Is die binaire opdeling dan wel heilzaam in het analyseren van deze problematiek? En meer nog, in het zoeken naar oplossingen? Misschien onthult deze tweedeling weliswaar iets wat voorheen verhuld bleef (het culturele archief) door het op scherp te stellen maar tegelijk introduceert het een gevaarlijk vijandbeeld van wit tegenover zwart. In een wereld die versplinterd is en waarin al uitermate polariserend gedacht en gesproken wordt, dreigt dit de spanningen nog op te drijven. De geschiedenis heeft ons geleerd waar dit toe kan leiden, bijvoorbeeld in de Balkan (moslims tegen christenen), in het Israëliisch-Palestijns conflict (moslims tegen joden), Hutu's tegen Tutsi's in Rwanda, Kaïn (landbouwer) tegen Abel (herder). Zo'n identiteitspolitiek drijft ons als samenleving tegen een hoge snelheid uit elkaar.

Hebben huidige generaties 'schuld' aan de koloniale erfenis omwille van hun wit-zijn? Zou het niet beter zijn om de term 'witte onwetendheid' te vervangen door 'Europese verantwoordelijkheid', kijkend naar de geschiedenis? Gaat dekoloniseren niet om andere en diepere vragen die hierbij komen kijken (zoals ons economisch model dat leidt tot een 'vernegering' van de wereld) en die we uit het oog verliezen door het racismeprobleem te formuleren in termen van identiteitsdenken, dat expliciet focust op persoonlijke gevoeligheden? Is dat expliciete denken in termen van persoonlijke gevoeligheden voor maatschappelijke problemen geen exponent van onze hypergeïndividualiseerde samenleving? Is dekoloniseren geen taak van de huidige generaties samen, van welke kleur ook? Tegelijk zou je kunnen stellen dat het expliciet niet aan de orde stellen van die socio-economische structurele problemen, met verregaande ecologische consequenties, de blinde vlek zijn van de *woke*-beweging. Trevor Phillips, die tientallen jaren minister van Gelijke Kansen was in Londen en zelf iemand van kleur is, stelt: 'Indien ik een witte nationalist was en de progressieve antiracisembeweging zou willen treffen, dan zou ik de kritische rassistheorie uitvinden. Deze ideologie gaat aan de reële situatie van mensen van kleur totaal niets veranderen.'

Dit wil zeker niet zeggen dat de persoonlijke ervaringen van discriminatie, racisme, achterstelling niet ernstig genomen hoeven te worden. Wel lijkt het me niet heilzaam om die te formuleren door een nieuwe vijandige groep te creëren op grond van een grove veralgemening: 'Het is allemaal de schuld van de witte mensen.'

Postkoloniaal denken

Postkoloniale denkers zoals Achille Mbembe leggen meer de nadruk op de relatie tussen kolonialisme, imperialisme en kapitalisme en veroordelen het moderne politiek-economische systeem dat de basis legde voor dit racisme. Mbembe schrijft in de epiloog van zijn *Kritiek van de Zwarte Rede*:

'Het kapitalisme is een macht van vangen, grijpen en polariseren, maar om de rijkdommen van deze planeet te exploiteren heeft het altijd raciale steunmiddelen nodig gehad.'... 'Dat was gisteren zo en dat is vandaag de dag nog steeds zo, nu het kapitalisme zijn eigen centrum begint te koloniseren en het vooruitzicht van een "vernegering" van de wereld zich duidelijker dan ooit aftekent.'

Mbembe verwijst ook naar die problematische term 'ras' maar het verschil met het identiteitsdenken is dat hier niet groepen van mensen tegenover elkaar worden gesteld maar een systeem wordt aangeklaagd dat gestoeld is op mensonwaardige praktijken, waarvan sommigen (de minderheid) de vruchten plukken zonder zich te bekommeren om de anderen (de grote meerderheid), die de lasten dragen en zonder wie het systeem niet kan functioneren.

Het verschil met het identiteitsdenken is dat hier niet groepen van mensen tegenover elkaar worden gesteld.

Mbembe noemt het opdelende identiteitsdenken in zwart/wit-termen zelf een restant van het westerse denken en wijst erop dat de westerse filosofie de neiging heeft om te ontologiseren en te zoeken naar 'wat mensen in essentie zijn', een neiging ook om een grens te trekken tussen 'mij' en dat wat 'niet-mij' is. In de pre-koloniale Afrikaanse filosofie, zegt Mbembe, is het relationele veel belangrijker. Hoe mensen en hun omgeving met elkaar in relatie staan en ingebed zijn in hun omgeving. En het is pas doorheen dit netwerk van relaties dat ik iets kan zeggen over mezelf.

Misschien is Gloria Wekker in de jaren na haar boek *Witte Onschuld*, mede onder invloed van het door haar opgewekte debat, ook wat meer opgeschoven in de richting van Mbembe want zowel in de conferentie aan de KU Leuven als in de webinar van Tivoli benadrukt ze de nood aan bondgenootschappen om aan verandering te werken.¹⁵

Wanneer we kijken naar de erfenis van de kolonisatie en nieuwe vormen van discriminatie vanuit zo'n politiek-economische systeemanalyse, dan is het niet meteen de opdracht om 'de witte mensen' een spiegel voor te houden maar wel om bijvoorbeeld Europa te confronteren met de manier waarop die machtsstructuur doorleeft in actuele praktijken van handelsverdragen met Afrikaanse of Latijns-Amerikaanse landen.¹⁶ Of het *silencen* van inheemse kennis wanneer het gaat over de klimaatverstoring of onze omgang met de natuur. De socioloog Boaventura de Sousa spreekt in dit verband over *cognitive injustice* en over *epistemicide*.¹⁷

Ook Nadia Nsayi stelt: 'Als dekolonisatie relevant wil zijn, zal het veel meer nadruk op de socio-economische emancipatie van mensen moeten leggen.'¹⁸

Dekoloniseren, een sociaal-ecologisch contract

Als het probleem van racisme en de wortels van ons cultureel archief gelegen zijn in de wetmatigheden van het kapitalisme, betekent dekoloniseren de fundamenteën van het systeem zelf in vraag stellen en onszelf, witte mensen en mensen van kleur, bevragen over onze verwevenheid met dit systeem. Dekoloniseren zou wel eens voor ieder van ons verregaande consequenties kunnen hebben.

Dekoloniseren zou wel eens voor ieder van ons verregaande consequenties kunnen hebben.

Door voortdurend grenzen te overschrijden – geografisch, psychologisch, sociologisch, politiek – heeft het rijke Westen immers een onhoudbaar paradigma van beschaving en ontwikkeling gecreëerd dat men wereldwijd wil kopiëren. Het gevolg is een onhoudbare ongelijkheid, een levensbedreigende klimaatverstoring en een vernietiging van biotopen. Dekoloniseren betekent ook deze verhoudingen herstructureren en diep snijden in onze eigen consumptiepatronen. Het betekent het fundamenteel in vraag stellen van de grondstoffen- en energiestromen waarop onze materiële welvaart is gebouwd. Daarin rechtvaardigheid brengen betekent een eerlijke verdeling van schaarse, niet-hernieuwbare rijkdommen die de afgelopen eeuwen eenzijdig door het Westen zijn opgebruikt en uitgeput. Je zou kunnen stellen dat wij in het Westen ons ‘grondstoffenkrediet’ al lang hebben opgebruikt. In de toekomst zullen de cobaltvoorraden vanuit die logica dan bestemd zijn voor de smartphones van het Zuiden. En wat met het lithium dat zo nodig is voor onze elektrische wagens om onze groene transitie te kunnen maken? Als het Zuiden dit opeist, gaan wij dit dan afdoen als schending van het principe van de vrije markt? Aantasting van onze vrijheid tot consumptie? Gaan we geweld inzetten om te grijpen wat we willen hebben? Hoe zouden we hier ‘dekoloniaal’ kunnen op reageren?

Er is een diep verband tussen plantageslavernij, de koloniale roofovervalpraktijken en de huidige vormen van grond- en grondstoffenroof, stelt Mbembe. De economische systemen van plundering van de plantage-economie en het extractivisme van vandaag hebben eenzelfde grondstructuur, namelijk de ontkenning van het inzicht dat mensen en omgeving samenhangen en dat alle leven recht heeft van bestaan. Aan mensen hun habitat en hun grond ontnemen, is hen het leven ontnemen. Eenmaal die spierkracht van mensen vandaag overbodig wordt door robotisering en datamanagement, worden ook mensen overbodig, die vervolgens brutaal worden genegeerd. Mbembe noemt dit *‘the becoming black of the poor’*. Het is herkenbaar in de manier waarop de Braziliaanse president Bolsonaro met zijn necropolitiek de covid-pandemie heeft aangepakt en in het ontzeggen van vaccins aan Afrika. Al deze mensen die als ‘zwarten’ worden behandeld, als ‘wegwerpmensen’, zijn onderworpen aan nieuwe vormen van oorlog en crisissen.

Mbembe stelt de vraag welke de weg kan zijn voor Afrika om zich in de 21ste eeuw uit de armoede te bevrijden. Een andere weg dan het paradigma van oneindige economische groei. We kunnen werk maken van het teruggeven van de geroofde kunstwerken. We kunnen werken aan herstel-gerechtigheid, *reparative justice*. Er is zoveel leven geroofd, zoveel geplunderd. Maar het centrale begrip voor Mbembe is zorg en herstel nu er

zoveel is kapot gemaakt. Dekoloniseren betekent een totaal andere logica opbouwen en een nieuwe set van relaties creëren tussen menselijke en niet-menselijke wezens op een moment dat het leven zelf bedreigd is.

Onze levens, van mensen wereldwijd, zwart en wit, zijn volledig met elkaar verweven geraakt, door multilateralisme, reizen, handel en cultuur. Dit weer uit elkaar halen zou veel leed en geweld impliceren, voor de mens en de natuur. In het licht van de ecologische uitdagingen moeten we nieuwe en gemeenschappelijke vormen van leven uitvinden die voorbij de verschillen van natiestaat, ras, etnie of religie gaan. We moeten uit die ijzeren cirkel van dichotomieën breken, stelt Mbembe, en nieuwe identiteiten creëren uit een veelvoud van archieven die we geërfd hebben, niet één dominant archief.

Onze comfortzone verlaten betekent voor Mbembe op zoek gaan naar nieuwe manieren van leven, van denken, van relatie met de levende wezens, gebaseerd op empathie. 'Zonder benoemen en delegeren, zonder wederkerigheid en wederzijdsheid is er geen wereld', schrijft Mbembe in de epiloog van *Kritiek van de Zwarte Rede*. We moeten een trans-lokale solidariteit opbouwen, met mensen die uiteindelijk hun eigen bevrijding zullen waarmaken. Je kan je bevrijding niet 'outsourcen', aldus Mbembe. Je bevrijden moet je zelf doen. Maar wat anderen wel kunnen doen is de condities creëren, en geen obstakels vormen voor die bevrijding. 'And if they liberate themselves, we will all be liberated in that act', zo stelt Mbembe. Deze visie van verbinding, zorg en respect, vertrouwend op de eigen krachten, lijkt me een veel heilzamere manier om naar onze gespleten wereld te kijken. We mogen immers in de aanklacht de droom niet verliezen, de droom van een inclusieve samenleving die gedijt vanuit respect voor alle vormen van leven en voor de planeet als levend organisme waaraan we dat leven te danken hebben.

Bio

Alma De Walsche is ex-MO* journalist en nu actief als gepensioneerd freelance journalist. Haar specialisaties zijn Latijns-Amerika, ecologie en politieke filosofie.

Bibliografie

Wekker Gloria, *White Innocence*, chapter 5 (online)

Mills Charles, *Race and the Social Contract Tradition*, 2000 (online)

Charles Mills, Shannon Sullivan, Nancy Tuana, *White Ignorance. Race and Epistemologies of Ignorance*, pp.20-45 (online)

Mbembe Achille, *Kritiek van de Zwarte Rede*, Boom, Amsterdam 2016

Noten

1. Vierkant voor Afrika: <http://cageweb.be/catalog/ams01:000070237>.
2. Voor de VS: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2021/03/25/key-findings-about-black-america/>. Voor Nederland: <https://www.cbs.nl/nl-nl/dossier/dossier-asiel-migratie-en-integratie/hoeveel-mensen-met-een-migratieachtergrond-wonen-in-nederland->. In Nederland heeft 24,7 procent van de bevolking een migratie- achtergrond, waarvan 10 procent van Europese afkomst is.
Voor de situatie in België: zie voetnoot 6.
3. <https://www.mo.be/interview/extreem-rechts-de-aantrekkingskracht-van-haat>
Volgens de Amerikaanse sociologe Cynthia Miller-Idriss verdubbelde het aantal haatgroepen na de verkiezing van Barack Obama tot president (in 2008) tot meer dan 1000, daalde tot 784 in 2014 en steeg opnieuw tot 1020 in 2018, na twee jaar Trump-regering. En in datzelfde 2018 groeide ook het aantal groepen van ‘witte nationalistes’ van 100 tot 148, zo blijkt uit haar onderzoek.
4. Sunny Bergman, Wit is ook een kleur: <https://vimeo.com/426218141>.
5. Online panelgesprek 11/5/2021 over dekolonisering: <https://www.youtube.com/watch?v=jDjK3NqV9J0>.
6. Achille Mbembe: <https://www.uantwerpen.be/en/centres/usuarios/webinars-masterclasses/debating-development/edition-2020--decolo/mbembe/>.
7. <https://hannah-arendt.institute/verdiep-je/webinar-omvolking/?fbclid=IwAR10v3rmu4hjdDeU5AH9kRjHqNC9JBwNgDZHI5RrWZX63IBKM3TJ0vHfo8g>
8. https://www.kuleuven.be/diversiteit/blindspots/gloria_wekker/university-and-decoloniality
9. <https://www.kaaitheater.be/nl/duiding/video-women-2018-gloria-wekker-on-white-innocence>
10. Charles W. Mills, Chapter 1, White Ignorance p.17 en v.
11. Walter Mignoli & Catherine E. Walsh, *On Decoloniality, Concepts, analytics, praxis*. Duke University Press, Durham and London 2018.
12. Achille Mbembe, https://www.uantwerpen.be/en/centres/usuarios/webinars-masterclasses/debating-development/edition-2020--decolo/mbembe/en-Mbembe_o.c.,_p._21-22.
13. *Ibidem*, p.50-51.
14. Philipp Blom, *Wat er op het spel staat*, Bezige Bij, p. 113.
15. Webinar Tivoli Vredenburg: Gloria Wekker blikt terug na vijf jaar Witte Onschuld: https://www.youtube.com/watch?v=QObw2fE6Gr4&list=PLHtcpB7f_43_mNxegy_JI75BjQCQsw-aD&index=7.
16. In European Green Deal: in de grondstoffenstrategie moet de bevoorradingszekerheid wel verzekerd zijn; https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/european-green-deal-communication_en.pdf en <https://ecfr.eu/publication/the-geopolitics-of-the-european-green-deal/>.
17. Boaventura de Sousa Santos: Epistemologies of the South: Justice against epistemicide, 2014.
18. https://www.mo.be/interview/dekolonisatie-de-geschiedenis-er-geen-enkele-sociale-voortgang-geboekt-zonder-strijd?utm_campaign=daily&utm_medium=newsletter&utm_source=email